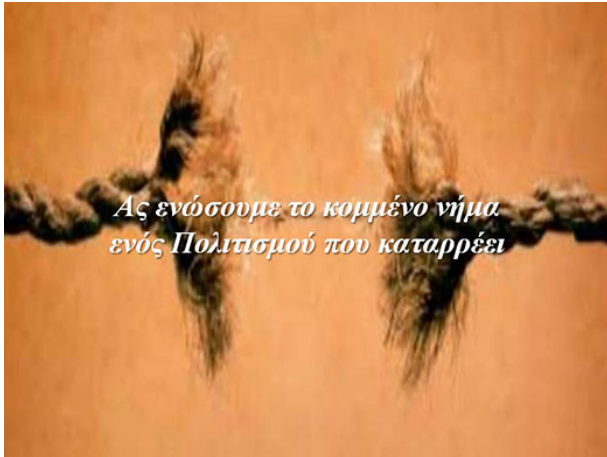

ΕΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΚΟΜΜΕΝΟ ΝΗΜΑ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΚΑΤΑΡΡΕΕΙ (του Μάνου Δανέζη)

Πολλοί αναρωτιόμαστε: «Ποιο είναι το χαρακτηριστικό γεγονός το οποίο μπορεί να αποτελέσει κριτήριο κατάρρευσης ενός Πολιτισμού»;

Στο ερώτημα αυτό μπορούμε να διατυπώσουμε μια απάντηση. Η ύπαρξη «λησμονημένων» βασικών «γνώσεων» και «πληροφοριών», τις οποίες οι κοινωνίες θα πρέπει να ξανά-ανακαλύψουν ή να ξανά-εφεύρουν προκειμένου να επιτύχουν την συνέχιση της ανάπτυξής τους, αποτελεί ένα ασφαλές κριτήριο της πολιτισμικής τους κατάρρευσης.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα υπήρξε η γνώση της σφαιρικότητας της Γης. Ενώ πολλούς αιώνες π.Χ ήταν ένα γνωστότατο γεγονός, το Μεσαίων η βασική κοινωνική και επιστημονική άποψη ήταν ότι η Γη είναι επίπεδη. Η λησμονιά αυτή της βασικής γνώσης (και άπειρων άλλων) αποτελεί μια απόδειξη της κατάρρευσης του τότε Πολιτισμού.

Σήμερα συμβαίνει ακριβώς το ίδιο, σε σχέση με μια άλλη αρχαιότατη γνώση την οποία αφού «λησμονήσαμε», σήμερα αμφισβητούμε κάθε προσπάθεια να την «θυμηθούμε» (με σύγχρονο επιστημονικό τρόπο). Είναι η γνώση της «πλάνης των ανθρώπινων αισθήσεων».

Ας δούμε λοιπόν τι έχουμε «ξεχάσει» και είναι επιτακτική ανάγκη να «θυμηθούμε», αν θέλουμε να έχει μέλλον ο πολιτισμός

μας.

Η Πλάνη των Αισθήσεων Μια πανάρχαια ξεχασμένη Γνώση

Ένα επίμονο ερώτημα που βασάνιζε τον άνθρωπο εδώ και πολλούς αιώνες είναι η φύση αυτού που ονομάζουμε πραγματικότητα. Είναι αληθινό και υπάρχον ότι αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας, ή ένα matrix, ένα δημιούργημα του μυαλού μας;

Όπως είναι φανερό η απάντηση στο ερώτημα αυτό προσδιορίζει θεμελιακά το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων «Υλη», «Χρόνος» και «Χώρος» οι οποίοι χαρακτηρίζουν την ευρύτερη δομή ενός πολιτισμικού ρεύματος.

*Danezis, E., Theodossiou, E., Grammenos, Th. and Stathopoulou, M.: *Democritus' Cosmological proposals and Modern Physics*. Proceedings of the 4th Hellenic Astronomical Conference, Samos, Greece, 16-18 September 1999.

*Danezis E., Theodossiou E., Manimanis B., Grammenos Th., Stathopoulou M.: The cosmological views of Democritus and modern physics. *The Greek Australian on line magazine*, Monday, February 21, 2000. (<http://home.vicnet.net.au/~greekaus/Features/science.htm>)

Στο προηγούμενο ερώτημα έδωσε μια φιλοσοφική απάντηση η Ινδική διανόηση. Όπως αναφέρει ο Δ. Βελισσαρόπουλος στο βιβλίο του «*Ιστορία της Ινδικής φιλοσοφίας*» (εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1975) αναφέρει: «...η λέξη ύλη δεν υφίσταται καν στην ινδική φιλοσοφία, στην σανσκριτική γλώσσα. Ο πιο παραπλήσιος όρος, *Prakriti*, δεν αντιστοιχεί, παρά μόνο μερικά σε αυτό που εμείς αποκαλούμε ύλη. Η *Prakriti* αντιστοιχεί περισσότερο στην αφυλοποιημένη ύλη της σημερινής φυσικής, την οποία οι επιστήμονες παραιτήθηκαν της προσπάθειας να περιγράψουν ή να ορίσουν. Αρκούνται στον ποσοτικό προσδιορισμό της συμπεριφοράς δηλαδή των αντιδράσεων κάποιας ουσίας, που τελικά αναγκάζονται συχνά να ταυτίζουν με ένα συμβάν με ένα αφηρημένο και μαθηματικά εκφραζόμενο, γίνεσθαι».

Ο Σέξτος Εμπειρικός αναφερόμενος στις απόψεις του Ηράκλειτου, μας πείθει τελικά, ότι ο μεγάλος θετικός φιλόσοφος είχε αντιληφθεί πλήρως την ψευδαίσθηση του κόσμου των ανθρώπινων αισθήσεών μας. Αναφέρει ειδικότερα:

«Ο Ηράκλειτος επίσης πίστευε ότι ο άνθρωπος διαθέτει δύο όργανα για τη γνώση της αλήθειας, την αίσθηση και το «λόγο». Από αυτά την μεν αίσθηση θεωρούσαν απατηλή, παραπλήσια με τους προηγούμενους φυσικούς, δέχεται δε σαν κριτήριο τον λόγο» [Σέξτος VII 126 (Ηράκλειτος A16)]

Όμως, και ο Παρμενίδης, όπως αναφέρουν ο Διογένης και ο Σιμπλίκιος, είχε μια ορθή άποψη για την ψευδαίσθηση του φυσικού κόσμου, όπως αυτός συλλαμβάνεται μέσω των ανθρώπινων αισθήσεων. Ειδικότερα για τις απόψεις του Παρμενίδη αναφέρουν:

«Ο Παρμενίδης έλεγε ότι η φιλοσοφία είναι διττή: Η μία μορφή της είναι σύμφωνη με την αλήθεια ενώ η άλλη κατά εικασία... καθόρισε δε τον «λόγο» σαν κριτήριο, διότι οι αισθήσεις δεν είναι ακριβείς» [Διογένης IX 22 (Παρμενίδης A1, 22)].*

*«Οι άνδρες εκείνοι υπέθεταν δύο υποστάσεις: Την μία του νοητού πραγματικού όντος, και την άλλη του γενομένου και αισθητού, το οποίο δεν καταδέχονταν να αποκαλούν απλά «ον»** αλλά «νομιζόμενο ον»***. Δια τούτο λένε ότι η αλήθεια σχετίζεται με το πραγματικό ον, ενώ για το μεταβαλλόμενο ον (τα φυσικά πράγματα) υπάρχει μόνο εικασία» [Σιμπλίκιος Π. Ουραν. 557, 20 (Παρμενίδης B1)].*

*Δηλαδή το «μη αισθητό» σύμφωνα με την ορολογία του Ηράκλειτου που αναφέρει: [Σέξτος VII 126 (Ηράκλειτος A16)]: *«Ο Ηράκλειτος επίσης πίστευε ότι ο άνθρωπος διαθέτει δύο όργανα για τη γνώση της αλήθειας, την αίσθηση και το «λόγο». Από αυτά την μεν αίσθηση θεωρούσαν απατηλή, παραπλήσια με τους προηγούμενους φυσικούς, δέχεται δε σαν κριτήριο τον «λόγο».*

[Σέξτος VII 122 (Εμπεδοκλής B1)] *«...Του ορθού λόγου υπάρχουν δύο είδη, ο θείος και ο ανθρώπινος. Από αυτούς ο μεν θείος λόγος είναι ανέκφραστος, ο δε ανθρώπινος μπορεί να εκφραστεί».*

** Ως «ον» με βάση την ορολογία του Δημόκριτου νοούνται τα άτομα:

[Αριστ. Μ. τ. Φ. 985b4 (Λεύκ. Α6)]...Ο Λεύκιππος και ο οπαδός του Δημόκριτος λένε ότι στοιχεία μεν είναι το πλήρες και το κενό, αποκαλούντες το ένα ον και το άλλο μη ον, από αυτά το μεν πλήρες και στερεόν, το ον, το δε κενόν και αραιόν, το μη ον. Γι' αυτό ισχυρίζονται ότι το ον δεν έχει περισσότερο αληθινή ύπαρξη από το μη ον, διότι ούτε το κενό είναι λιγότερο πραγματικό από το σώμα.... Αυτά είναι τα υλικά αίτια των όντων

[Σιπλίκιος Φυσ. 28.8 (Λευκ. Α8-Δημοκρ. Α.38)]...Ο Λεύκιππος υπέθεσε ότι υπάρχουν άπειρα και αεικίνητα στοιχεία, τα άτομα... Διότι υποθέτοντας ότι η ουσία των ατόμων είναι στερεή και συμπαγής, έλεγε ότι αυτή είναι το ον και ότι κινείται στο κενό, το οποίο αποκαλούσε μη ον και ισχυριζόταν ότι δεν υπάρχει λιγότερο πραγματικά από το ον. Παραπλήσια δε και ο οπαδός του Δημόκριτος ο Αβδηρίτης έθεσε σαν αρχές το πλήρες και το κενό αποκαλώντας το εν ον και το άλλο μη ον.

*** Δηλαδή «νομιζόμενα άτομα». Με λίγα λόγια δεν αντιλαμβανόμαστε τα άτομα (ον), αλλά κάτι που νομίζουμε ότι είναι άτομα (νομιζόμενο ον).

Την ιδέα όμως της ψευδούς πραγματικότητας που δημιουργούν οι αισθήσεις μας, είχε σχηματίσει, σύμφωνα με τον Σέξτο Εμπειρικό και ο Εμπεδοκλής. Όπως αναφέρει ο Σέξτος Εμπειρικός: «Άλλοι ήσαν οι λέγοντες ότι κατά τον Εμπεδοκλή κριτήριο της αλήθειας δεν είναι οι αισθήσεις αλλά ο «ορθός λόγος». Του «ορθού λόγου» υπάρχουν δύο είδη, ο θείος και ο ανθρώπινος. Από αυτούς ο μεν θείος «λόγος» είναι ανέκφραστος (άρρητος) ο δε ανθρώπινος μπορεί να εκφραστεί» [Σέξτος VII 122 (Εμπεδοκλής Β1)].

Όπως γίνεται αντιληπτό από όλα τα προηγούμενα, το γεγονός ότι η φυσική δημιουργία όπως την αντιλαμβάνονται οι ανθρώπινες αισθήσεις, δεν αποτελεί παρά μια ανθρώπινη «αυταπάτη», αποτελούσε μια κοινή διαπίστωση της προσωκρατικής θετικής φιλοσοφικής σκέψης. Συγχρόνως, ήταν βαθιά ριζωμένη η πίστη σε

μια αντικειμενικά αληθινή φυσική δημιουργία η οποία δεν ήταν δυνατόν να γίνει αντιληπτή μέσω των ανθρώπινων αισθήσεων αλλά μόνο μέσω της νόησης. Της μαθηματικής ανάλυσης και των μοντέλων, όπως θα λέγαμε σήμερα.

Οι διατυπωμένες αυτές απόψεις, προγενέστερες, πιθανότατα αποτέλεσαν το αναγκαίο πρωτογενές υλικό πάνω στο οποίο στηρίχθηκε ο Δημόκριτος, αλλά και ο δάσκαλός του Λεύκιππος, προκειμένου να διατυπώσουν κάποιες πιο ολοκληρωμένες θέσεις πάνω στο εν λόγω θέμα, και αυτό προκειμένου να τεκμηριώσουν τη διατυπωθείσα ατομική θεωρία τους.

Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά τις απόψεις του Δημόκριτου περί της «αλήθειας» της αισθητής Δημιουργίας, όπως αυτές μεταφέρονται από τους Σιμπλίκιο, Σέξτο, Γαληνό, Αέτιο και Αριστοτέλη, παραθέτοντας και τον αντίστοιχο σχολιασμό μας.

1. *«Αλλά στους Κανόνες λέγει ότι υπάρχουν δύο είδη γνώσης, η μία μέσω των αισθήσεων και η άλλη μέσω της διάνοιας. Από αυτές, εκείνη που αποκτάται μέσω της διάνοιας την αποκαλεί γνήσια, αποδίδοντάς της αξιοπιστία για την εκφορά σωστής κρίσης, ενώ εκείνη που αποκτάται μέσω των αισθήσεων την ονομάζει νόθα, μην αναγνωρίζοντάς της το αλάθητο για τη διάγνωση του αληθινού. Λέγει κατά λέξη, «υπάρχουν δύο μορφές γνώσης, μία γνήσια και μία νόθα. Στη νόθα ανήκουν όλα τα παρακάτω, η όραση, η ακοή, η οσμή, η γεύση, η αφή. Η άλλη μορφή γνώσης είναι γνήσια, που είναι ξέχωρη από αυτή» (Δημόκριτος, απόσπ. 11, Σέξτος, Προς Μαθηματικούς VII, 138)...*

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι ως νόθα ο Δημόκριτος αναγνωρίζει τη γνώση η οποία προκύπτει μέσω των αισθήσεων, τις οποίες αναφέρει με το όνομά τους.

Ένα δεύτερο ενδιαφέρον σημείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι οι περισσότεροι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, μεταξύ των οποίων και ο Δημόκριτος, αναφέρονται στη νόηση, αναγορεύοντάς την σε μια έκτη αίσθηση, μέσω της οποίας μπορούμε να αντιληφθούμε τη

μη αισθητή, αλλά υπαρκτή και αντικειμενική πραγματικότητα του φυσικού κόσμου. Ως εκ τούτου, αν θέλουμε τους επόμενους αιώνες να αντιληφθούμε, ως αντικειμενική πραγματικότητα, τη φυσική και συμπαντική συγκρότηση, όπως αυτή εκφράζεται από τη σύγχρονη Φυσική και Αστροφυσική, θα πρέπει να εκπαιδεύσουμε τη νόησή μας αναγορεύοντάς την ως μια έκτη υπεραίσθηση.

2. «Στα Κρατυντήρια (Αποδεικτικά στοιχεία), αν και είχε υποσχεθεί (ο Δημόκριτος) να αποδώσει στις αισθήσεις το κύρος της βεβαιότητας, ίσα ίσα βρίσκεται να τις καταδικάζει, γιατί λέγει: Αλλά εμείς στην πραγματικότητα δεν συλλαμβάνουμε τίποτα το βέβαιο, παρά μόνο κάτι που αλλάζει ανάλογα με την κατάσταση του σώματος και των πραγμάτων που μπαίνουν μέσα του και ασκούν πίεση πάνω του» [(Δημόκριτος, απόσπ. 9 Σέξτος, Προς Μαθηματικούς VII, 136)].

3. «... Και πάλι λέγει (απόσπ. 10) «Έγινε λοιπόν φανερό με πολλούς τρόπους ότι στην πραγματικότητα δεν συλλαμβάνουμε πώς είναι ή πώς δεν είναι το κάθε πράγμα». Και στο Περί Ιδεών (απόσπ. 6) «Ο άνθρωπος πρέπει να μάθει από αυτόν τον κανόνα ότι είναι χωρισμένος από την πραγματικότητα». Και πάλι (απόσπ. 7) «Και αυτό επίσης το επιχείρημα δείχνει ότι στην πραγματικότητα δεν ξέρουμε τίποτα για κανένα πράγμα, αλλά για τον καθένα μας υπάρχει μια αναπλασμένη μορφή του, η πίστη». Και ακόμα (αποσπ. 8) «Ωστόσο, θα πρέπει να είναι φανερό ότι είναι πολύ δύσκολο να μάθουμε πώς είναι στην πραγματικότητα το κάθε πράγμα». [(Δημόκριτος, απόσπ. 10 και 6-8, Σέξτος, Προς Μαθηματικούς VII, 136)].

4. «Ο Δημόκριτος αναιρεί μερικές φορές αυτά που φαίνονται στις αισθήσεις και λέγει ότι κανένα από αυτά δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια, παρά μόνο στη φαντασία των ανθρώπων» [(Δημόκριτος, απόσπ. 9, Σέξτος, Προς Μαθηματικούς VII, 135)].

5. «Επιπλέον, σε πολλά υγιή ζώα τα ίδια πράγματα φαίνονται αντίθετα από ότι σ' εμάς, αλλά και ένας άνθρωπος δεν αισθάνεται πάντα με τον ίδιο τρόπο τα πράγματα. Είναι λοιπόν

άγνωστο ποια από αυτά είναι αληθινά και ποια ψεύτικα, γιατί τα μεν δεν είναι περισσότερο αληθινά από τα δε, παρά εξίσου. Γι' αυτό ο Δημόκριτος λέγει ότι, ή τίποτα δεν είναι αληθινό, ή (αν είναι αληθινό) είναι αφανές σ' εμάς» (Αριστοτέλης, Μετ. Γ5, 1009b7).

6. «...Άθλιε νου, αφού πήρες τις βεβαιότητές σου από εμάς (δηλαδή τις αισθήσεις) μας απορρίπτεις; Η απόρριψή μας είναι η κατάρρευση σου» (Δημόκριτος, απόσπ. 125, Γαληνός, Περί της ιατρικής εμπειρίας σ. 113, Walzer).

7. «Άλλοι λένε ότι τα αισθητά είναι φυσικά, ο Λεύκιππος δε και ο Δημόκριτος ότι τα νομίζουμε τέτοια, από την προσωπική γνώμη και τις εντυπώσεις μας. Τίποτα δεν είναι αληθινό ούτε αντιληπτό, εκτός από τα πρώτα στοιχεία, τα άτομα και το κενό. Διότι μόνο αυτά υπάρχουν φυσικά, όλα δε τα άλλα συμβαίνουν από τις διαφορές της θέσεως, της τάξεως και του σχήματος» [Αέτιος IV 9,8 (Λευκ. Α. 32)].

8. «Ο Λεύκιππος υπέθεσε ότι υπάρχουν άπειρα και αεικίνητα στοιχεία, τα άτομα... Διότι υποθέτοντας ότι η ουσία των ατόμων είναι στερεή και συμπαγής, έλεγε ότι αυτή είναι το ον και ότι κινείται στο κενό, το οποίο αποκαλούσε μη ον και ισχυριζόταν ότι δεν υπάρχει λιγότερο πραγματικά από το ον. Παραπλήσια δε και ο οπαδός του Δημόκριτος ο Αβδηρίτης έθεσε σαν αρχές το πλήρες και το κενό αποκαλώντας το εν ον και το άλλο μη ον» [Σιμπλίκιος Φυσ. 28.8 (Λευκ. Α8-Δημοκρ. Α.38)].

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση, η οποία προκύπτει συνειρμικά από όλα τα προηγούμενα.

Εφ' όσον το πλήρες και το κενόν δηλαδή τα άτομα και ο χώρος, σύμφωνα με τις απόψεις των ατομικών φιλοσόφων, είναι αληθινές και αντικειμενικές πραγματικότητες (περικοπή 8), θα πρέπει να βρίσκονται έξω από το πεδίο των ανθρώπινων αισθήσεων, εφ' όσον κατά την άποψη των ατομικών φιλοσόφων, τα προϊόντα των αισθήσεων αποτελούν απλές ψευδαισθήσεις, εκτός του πεδίου της

αλήθειας και της αντικειμενικής πραγματικότητας. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και η επόμενη περικοπή 11 που θέλει τα άτομα «γυμνά αισθητής ποιότητας».

9. «Οι Πλατωνικοί και οι Δημοκρίτειοι κατανόησαν ότι μόνο τα νοητά όντα είναι αληθινά. Αλλά ο μιν Δημόκριτος επειδή δεν υφίσταται κανένα φυσικό αισθητό πράγμα, αφού τα άτομα που συγκροτούν όλα τα σώματα είναι γυμνά από κάθε αισθητή ποιότητα, ο δε Πλάτων επειδή τα αισθητά συνεχώς μεταβάλλονται...» [Σέξτος VIII 6 (Δημόκριτος A59)].

10. «... Συμβατικά υπάρχουν το χρώμα, το γλυκό, το πικρό, στην πραγματικότητα υπάρχουν μόνο τα άτομα και το κενό λέγει ο Δημόκριτος, πιστεύοντας ότι όλες οι αισθητές ιδιότητες οφείλονται στη συμπλοκή των ατόμων και εξαρτώνται από εμάς που τις αισθανόμαστε. Δεν υφίσταται εκ φύσεως το λευκό, το μαύρο, το ξανθό, το κόκκινο, το γλυκό, το πικρό κ.τ.λ. Ο δε όρος «νόμω» σημαίνει ακριβώς ότι «εμείς νομίζουμε πως είναι έτσι» χωρίς να είναι αυτή η φύση των πραγμάτων, την οποία πάλι αποκαλεί «ετεή» από το όνομα «ετέόν» που σημαίνει αληθινό» [Γαληνός I 417 K (Δημόκριτος A49)].

11. Στο βιβλίο «Περί Ιδεών» γράφει: «ο άνθρωπος πρέπει να γνωρίζει σύμφωνα με τον κανόνα ότι βρίσκεται μακριά από την αληθινή πραγματικότητα» [Σέξτος VII 137 (Δημόκριτος B6)].

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Δημόκριτος θεωρούσε τα άτομα, τον βασικό δηλαδή δομικό λίθο αυτού που ονομάζουμε σήμερα αισθητή ύλη, «γυμνά από κάθε έννοια αισθητής ποιότητας». Με λίγα λόγια τα άτομα, αφού είναι αληθινά, είναι μη αισθητές οντότητες άρα νοητές. Η ιδέα αυτή συμφωνεί με τις απόψεις της σύγχρονης φυσικής που θέλει το στοιχειώδες σωματίο ως ένα είδος στροβίλου ο οποίος μεταδίδεται μέσα στο πεδίο (Σχετικότητα) ή ως ένα ενεργειακό κύμα (Κβαντική Φυσική). Δηλαδή η φύση τους δεν γίνεται αντιληπτή από τις ανθρώπινες αισθήσεις.

12. «Ο Λεύκιππος, ο Δημόκριτος και ο Επίκουρος λένε ότι η

αίσθηση και η νόηση προκαλούνται από είδωλα που έρχονται από έξω, καμιά από τις δύο δεν συμβαίνει χωρίς την πρόσκρουση ενός ειδώλου στο ον που (τότε, μετά την πρόσκρουση έχει την αίσθηση ότι) αισθάνεται ή σκέφτεται» [Αέτιος IV, 8, 10].

Όπως διαπιστώνουμε από την προηγούμενη περικοπή ο Δημόκριτος θεωρεί ότι οι αισθήσεις δεν αποτελούν παρά το αποτέλεσμα που προκαλείται όταν «είδωλα», ακτινοβολίες δηλαδή όπως θα λέγαμε σήμερα, που πηγάζουν από «έξω» (από το πεδίο του πραγματικού κόσμου της νόησης), ερεθίσουν τα όργανα των αισθήσεών μας. Το αποτέλεσμα αυτών των ερεθισμάτων (οι αισθήσεις) δεν συνιστά κατά τον Δημόκριτο μια αντικειμενική πραγματικότητα. Η άποψη αυτή δεν απέχει από τη σύγχρονη επιστημονική άποψη*.

Μια ενδιαφέρουσα άποψη όμως εκφράζει και η επόμενη περικοπή:

*Όπως ήδη έχει αναφερθεί ο Τσαρλς Μιούζες στο βιβλίο του «Συνείδηση και πραγματικότητα» (Consciousness and reality, Outerbridge and Lazard, N. Y. 1972) αναφέρει: «... όλα τα αντικείμενα που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι τρισδιάστατες εικόνες που σχηματίζονται από κύματα στάσιμα ή κινούμενα κάτω από την επίδραση ηλεκτρομαγνητικών και πυρηνικών διαδικασιών.

Όλα τα αντικείμενα του κόσμου είναι τρισδιάστατες εικόνες που σχηματίζονται με ηλεκτρομαγνητικό τρόπο, εικόνες ενός υπερολογράμματος αν το θέλετε».

«... Μερικοί δέχτηκαν και τα δύο επιχειρήματα, το επιχείρημα ότι τα πάντα είναι ένα, αν το ον σημαίνει ένα πράγμα, λέγοντες ότι το μη ον υπάρχει, ως αποτέλεσμα της διχοτόμηση...»* (Αριστοτέλης, Φυσ. Α3, 187 α1, DK29 a22).

* Η ιδέα αυτή έβρισκε σύμφωνους και τους αρχαίους Ινδούς διανοητές εφ' όσον ο Δ. Βελισσαρόπουλος στο βιβλίο του «Η Ιστορία της Ινδικής φιλοσοφίας» αναφέρει ότι για το προηγούμενο θέμα πίστευαν ότι: «Η αίσθηση της ύπαρξης διακριτών και συγκεκριμένων απτών αντικειμένων, αντί της αντίληψης της πραγματικής συνεχούς ροής, είναι αποτέλεσμα φανταστικών και αυθαίρετων τομών στη διαρκή ροή του γίγνεσθαι».

Πιθανότατα, όπως φαίνεται από την προηγούμενη θέση, είχε γίνει επιπλέον κατανοητό και από τον Δημόκριτο ότι ο χώρος δράσης των αισθήσεων, δεν αποτελεί παρά μια υποκειμενική αυθαίρετη τομή που οι αισθήσεις μας δημιουργούν στον κενό χώρο του «μη όντος» προκειμένου αυτές να αντιληφθούν σαν αισθητά όντα κάποιες απεικονίσεις (προβολές) των ιδιοτήτων των «μη όντων». Η θέση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι ο Δημόκριτος πίστευε, ότι ένας (από τους πολλούς) αισθητός κόσμος δημιουργείται όταν μέσα στο συνολικό «κενό» χώρο του Σύμπαντος (μη ον) σχηματιστεί ένα επιμέρους «μέγα κενό» (τομή γενικότερου συμπαντικού χώρου) μέσα στον οποίο συρρεύσουν πολλά σώματα (Λευκ. Α10)*.

*Η ιδέα αυτή οδηγεί συνειρμικά στην ταύτιση της έννοιας του κενού με τον Ρειμάνιο συμπαντικό μη αισθητό τετραδιάστατο χώρο, μέσα στον οποίο οι αισθήσεις, μέσω αυθαίρετων υποκειμενικών τομών, υλοποιούν την έννοια ενός μικρότερου κενού (μεγάλο κενό), μέρους του συνολικού κενού, δηλαδή ενός Ευκλείδειου χώρου, μέσα στον οποίο λειτουργεί η αυταπάτη των αισθήσεων (βλέπε Μ. Δανέζη.και Σ. Θεοδοσίου: «Η Κοσμολογία της

Νόησης», Εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2003).

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι η επόμενη άποψη του Δημόκριτου:

«Υπάρχουν άπειροι κόσμοι, που δημιουργούνται, και καταστρέφονται. Δεν γεννιέται τίποτα από το μη ον, ούτε καταστρέφεται στο μη ον» [Διογένης ΙΧ 44 (Δημοκ. Α1)].

Η προηγούμενη άποψη, υπό το πρίσμα όλων όσων ελέχθησαν περί του μη όντος, είναι άκρως ενδιαφέρουσα, εφ' όσον δηλώνει ξεκάθαρα ότι το μη ον ή αλλιώς το κενό (ή το άπειρο), δηλαδή ο μη αισθητός χώρος από μόνος του δεν μπορεί να γεννήσει κόσμους, εφ' όσον χρειάζεται γι' αυτό η συνεισφορά του όντος (των ατόμων). Και αντίθετα κάποιος κόσμος δεν είναι δυνατόν να διαλυθεί και να μετατραπεί μονοδιάστατα σε μη ον (χώρο). Η ύλη δηλαδή δεν μπορεί να μετατραπεί μόνο σε χώρο (μη ον = κενό), αφού στην ουσία περιλαμβάνει εκτός του κενού και άτομα.

Σύμφωνος με τις προσωκρατικές απόψεις περί της ψευδαισθήσεως των ανθρώπινων αισθήσεων ήταν και ο Πλάτωνας, ο οποίος στον *Τίμαιο* (28a) αναφέρει*: *«Τι είναι αυτό που υπάρχει πάντα και δεν γεννιέται ποτέ, και τι είναι εκείνο που γεννιέται συνεχώς αλλά δεν υπάρχει ποτέ; Το πρώτο μπορεί να γίνει αντιληπτό με τη σκέψη και με λογικούς συλλογισμούς, επειδή είναι αμετάβλητο. Το δεύτερο γίνεται αντιληπτό με τη δοξασία και με την αίσθηση, χωρίς λογικούς συλλογισμούς, αφού γεννιέται και χάνεται χωρίς ποτέ να υπάρχει πραγματικά».*

* *Τίμαιος*, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Οι Έλληνες, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1993

Συνεχίζοντας το συλλογισμό του ο Πλάτωνας, αναλύει τις απόψεις του περί της πραγματικής φύσης του Σύμπαντος λέγοντας: *«...Αφού λοιπόν φτιάχτηκε έτσι (το Σύμπαν), σύμφωνα με τους λόγους μας, καταλαβαίνουμε ότι φτιάχτηκε σύμφωνα με το αμετάβλητο πρότυπο που γίνεται αντιληπτό από τη λογική και τη σκέψη. Αφού επομένως δεχόμαστε όλα αυτά, τότε αναγκαστικά αυτός ο κόσμος πρέπει να είναι εικόνα κάποιου άλλου».*

Μετά από όλα τα προηγούμενα, γίνεται φανερό ότι η πλατωνική σκέψη είχε συλλάβει το γεγονός όχι μόνο της πλάνης των αισθήσεων αλλά και της πλαστότητας των εικόνων αυτής της πλάνης. Συγχρόνως διατύπωνε την άποψη ότι οι ψευδείς εικόνες, τις οποίες σχηματοποιεί η αδυναμία των ανθρώπινων αισθήσεων, είναι απλές απεικονίσεις κάποιου άλλου πραγματικού μεν αλλά μη αισθητού κόσμου.

Τελικά, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, στόχος και επιδίωξη του ανθρώπου πρέπει να είναι η κατάκτηση της ανώτερης επιστήμης (γνώσης) της αλήθειας του αιώνιου και μη αισθητού, αλλά συγχρόνως και του μόνου πραγματικού κόσμου, του οποίου απλές εικόνες είναι όλα τα αισθητά. Τον μη αισθητό αυτό κόσμο, ονόμασε «Κόσμο των Ιδεών» και τις μη αισθητές μορφές και τα σχήματά του «Ιδέες». Με τον τρόπο αυτό το καθετί αισθητό δεν είναι παρά μια εικόνα, μιας άφθαρτης, μη αισθητής και αιώνιας ιδέας. Για να φτάσουμε στην κατάκτηση του κόσμου των ιδεών, σύμφωνα με τον μεγάλο Έλληνα φιλόσοφο, έπρεπε να περάσουμε τα επόμενα πέντε στάδια άσκησης:

1. Αρχικά θα έπρεπε να ασκηθούμε στην αντίληψη της αισθητής εικόνας των αντικειμένων.
2. Σε ένα επόμενο στάδιο θα έπρεπε να κατανοήσουμε τις σχέσεις που συνδέουν τα αισθητά αντικείμενα μεταξύ τους.
3. Στη συνέχεια θα έπρεπε να ασκηθούμε στη νοητική σύλληψη της μορφής των αντικειμένων.
4. Αφού είχε επιτευχθεί η νοητική σύλληψη των μορφών, φτάνει η στιγμή να εντοπίσουμε και να αφομοιώσουμε το σύνολο των ιδιοτήτων οι οποίες χαρακτηρίζουν κάθε αντικείμενο. Θα έπρεπε δηλαδή να συλλάβουμε την «έννοια» κάθε αισθητού αντικειμένου.
5. Μετά από όλη την προηγούμενη προπαρασκευή θα είμαστε έτοιμοι να συλλάβουμε την «ιδέα» κάθε αισθητού γεγονότος, πέραν της οποιασδήποτε ψευδαίσθησης της μορφής του.

Όπως είναι φανερό όλα τα προηγούμενα, αλλά και άλλες

προσωκρατικές ιδέες περί της φύσεως του σύμπαντος και της δημιουργίας, δεν ήταν πολύ εύκολο να γίνουν κατανοητές, και ως εκ τούτου αποδεκτές από την ανθρώπινη «κοινή λογική», η οποία διαμορφώνεται κάτω από το βάρος των αισθητών εντυπώσεων. Έτσι είναι φανερό η αδυναμία του γνωστικού αυτού συστήματος να γίνει πειραματικά ερμηνεύσιμο από τον άνθρωπο. Το ουσιαστικό όμως παραμέρισμα των προσωκρατικών απόψεων συνετελέσθει κάτω από το βάρος των επιστημονικών ανακαλύψεων του 16ου και του 17ου αιώνα, οι οποίες σφραγίστηκαν από διαπρεπείς ερευνητές, όπως ο Γαλιλαίος, ο Κοπέρνικος και ο Νεύτωνας. Η θετικιστική αντίληψη των εξωτερικών ιδιοτήτων των φυσικών γεγονότων σκίασε την εσωτερική φύση και λειτουργία τους. Με τον τρόπο αυτό ένας όγκος ουσιαστικής θετικιστικής γνώσης, όπως αυτή των προσωκρατικών απόψεων, ξεχάστηκε, όχι διότι ήταν λανθασμένη, αλλά επειδή η ατελής γνώση και λογική της περιόδου, δεν αναγνώριζε τον θετικιστικό χαρακτήρα της.

***Δρ Μάνος Δανέζης, Επίκουρος Καθηγητής Αστροφυσικής
Πανεπιστημίου Αθηνών***

Πηγή: φωτογραφία: manosdanezis.gr